

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Dovanos ir „dovanos”

Skaudžiai klupinėdamas per Lietuvos slenkstį žengia mūsų Valstybės šimtmetis. Viena vertus, pasididžiavimą kelia filmai, demonstruojami per valstybinę Lietuvos televiziją apie Nepriklausomybės akto signatarus. Filmai mūsų kartoms atgaivina tai, kas buvo prieš šimtą metų – Lietuvos gamtą, žmones, jų siekius, gyvenimo istorijas... Ta atgaiva tokia pagavi, kad, sulaikius kvapą, praklekia keliolika minučių, per kurias sužinai Nepriklausomybės akto signatarų, tokių skirtingų, kilusių iš įvairių Lietuvos pakraščių, gyvenimo istorijas, trumputes, bet sąmonėje ištįstančias į kupinus faktų, vaizdų ir veiksmų paveikslus. Ir gerklę sugniaužia pasididžiavimas, kad XX amžiaus pradžioje, jo pirmoje pusėje, iš visų Lietuvos ir net Rusijos pakraščių susirinko kuopa žmonių, kad pasirašytų Nepriklausomybės aktą.

Iš įvairių kino pasakojimo nuotrupų suvoki, kad būta ginčų, abejonių, nuomonių išsiskyrimo ir vėl suartėjimo, bet tai buvo pergalė, pati didžioji, kurios prasmės ir gelmės to meto signatarai gal dorai nė patys neįvertino. Tie parašai po Aktu dabar atrodo lyg kokie šriftinio meno kūriniai. Ir menkučio sudėjimo profesorius Liudas Mažylis, Vokietijos archyve atradęs šį, rodos, visiems laikams prarastą dokumentą, per vieną dieną, lyg burtų lazdele mostelėjęs, tapo tautos didvyriu. Net masyvusis savo populiarumu ir stotu profesorius istorikas neteko amo, ižeisdamas mažąjį profesorių netikusiu trumpu žodeliu „tipas”. Tikėkimės, kad atsiprašė dėl to žodelio, o gal stotas neleido... Bet mažasis neišsikeidė: visas smagus, judrus, iškalbus jis džiaugėsi atradimu-suradimu kartu su visa džiūgaujančia tauta dėl to taip netikėtai iš nebūties išnirusio Akto...

Ir netikėtai per visagalį internetą nei iš šio, nei iš to mus užplūsta viena artėjančios Nepriklausomybės šventinį džiugesį temdanti banga. Lyg kažkieno spyrio pakylėtos atsipeikėjo („pačiu laiku”) prieš kelis dešimtmečius savo dėstytojų moraliai nuskriaustos menininkės, nepasakytum, kad tapusios garsiomis ar daug nuveikusios Lietuvos menui. Senas moralines skriaud



Barbora Didžiokienė (1896–1976). Kauno „kabake“. Barboros Didžiokienės, Teonos Herbačiauskienės ir Olgos Dubeneckienės-Kalpokienės karikatūra. 1922. Popierius, tempera, 27,5 x 36. Lietuvos dailės muziejus

das prisiminti jas paakino amerikietės aktorės, aikštėn išvilkusios kadaise su kino režisieriais turėtus ne visai dorybingus santykius. Toks buvo ir yra amerikoniško kino pasaulis, tokia viešoji paslaptis išryškėjo, kai tos damos tapo senyvomis ir ėmė dalytis anų dienų prisiminimais.

Na, o Vilniuje tai įgavo skausmingai jaudinantį kai kurių menininkių viešą pasipasakojimą, tik neaišku kokiam tikslui pritaikytą... Po tiekos metų sumanyta atsikeršyti dėstytojams tvirkintojams? Save pavaizduoti bejėgėmis aukomis? Tik kažkodėl tarp tų „aukų” negirdėti tikrai stiprių, talentingų asmenybių... Joms nereikėjo glaustis garsenybių paunksmėje. Reikia manyti, kad chamizmo sovietmečiu buvo pilna visur, ne tik tarp menininkų, ypač pageriančių... Chamizmą būdavo galima numalšinti ne graudžius žodžius veblenat, o į fizinę jėgą atsakant irgi fizine jėga. Bet būsimoms menininkėms, dabar apraudančioms savo skriaudas, mat reikėdavo globėjo, kad padėtų „iškilti”. Kažin ar labai iškilo, jei tiek pratylėjusios prisiminė senas meilės istorijas. O kurios savyje turėjo dvasinės ir meninės jėgos, tos pačios, be kažin kokių globėjų iškindavo. Kaip Sofija Veiverytė, Dalia Mataitienė, Gražina Didžiūnaitytė ir kt. Nepriklausomybės iškilmių išvakarėse vilkti iš pakampių priplėkusius prisiminimus nėra pats gražiausias dalykas... Čia, taip sakant, buvo pateikta pelėsiais atsiduodanti „dovanėlė” Nepriklausomybės 100-mečiui.

Aldona Žemaitytė

* * *

Aš esu piktas žiedas ir maitinu save pražūčiai.

*Mano gyslos tamsios, nes mano kraujas yra
vynas ir purvas.*

*Aš esu balų vijoklis ir laku drumzliną vandenį.
Gėrėkis!*

*Aš suskaldysiu veidrodžius. Jie mane pakartoja šimtus kartų:
alkaną kaklą ir prigesintas akis.*

Aš esu apkartus pati savimi ir bijau vidurdienio.

Todėl tavo glėbis turi būti du lenkti kalavijai.

Kad aš neišsigelbėčiau.

Birutė Pūkelevičiūtė

Metūgės: eilėraščiai. – Toronto: Baltija, 1952

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Aldona Žemaitytė. Dovanos ir „dovanos” • 2-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Kaip Lietuva atšventė valstybės atkūrimo šimtąjį gimtadienį • 3-as psl. Astrida Petraitytė. Kelio Nepriklausomybės dokumentiniai liudijimai • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Istorinėse fotografijose – prieškario Lietuvos gyvenimo akimirkos • 5-as psl. Aldona Ruseckaitė. Dūžtančios formos. Ištrauka iš romano • 6-as psl. Dalia Cidzikaitė. Rankraščiai nedega, tačiau jie skęsta • 7-as psl. Deimantė Žukauskienė. Vertybės Petro Babicko lyrikoje • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Tarptautinė Vilniaus knygų mugė „Skaitau Lietuvą – skaitau pasaulį“* Jonas Aistis – Kaišiadorių rajono garbės pilietis

Kaip Lietuva atšventė valstybės atkūrimo šimtąjį gimtadienį

Ieva Marija Mendeikaitė

Šalies šimtojo gimtadienio proga Lietuvos piliečiams bei užsienio bičiuliams tikrai nestigo nei originalumo, nei drąsos, nei ryžto sugalvojant, kaip jie nuspręš paminėti šią dieną. Daugelis piliečių svarbią datą atšventė dalyvaudami vasario 16-osios proga skirtuose renginiuose, kurie vyko ne tik sostinėje, bet ir kituose Lietuvos miestuose, taip atgaivindami miesto gatves ir parodydami, kokie gražūs ir skirtingi yra Lietuvos žmonės. Tuo pačiu žmonės šventė, perpildydami kavines, barus bei aikštes, taip pat parodydami, kiek mūsų yra daug ir kokie mes visi kartu esame vieningi. Sveikinimus Lietuvai siuntė ne tik į sostinę atkeliavę vilniečiai, bet ir ukrainiečiai, lenkai, slovakai, amerikiečiai, estai, latviai, islandai bei daugelis kitų užsienyje gyvenančių bičiulių, taip parodydami, kad Lietuva yra ne tik draugiška, bet ir svarbi, kad jos šventės yra ir šių šalių šventės.

Na, bet jeigu nekalbėtume apie nuostabią trispalvę pasidabinusį Katedros bokštą, unikaliai sukurta ir į Katedros aikštę integruota šimtmečio varpa, Katedroje vykusį gyvos muzikos koncertą, profesoriaus Vytauto Landsbergio kasmetinę kalbą, trispalvę sublizgusius šviesoforus, išgražintą miestą ir šurmuliuojančius žmones, visgi keli būdai, kuriais lietuviai nusprendė paminėti savo šimtąsias šalies atkūrimo metines, išties nustebino ir privertė dar kartą įsitikinti, kokie originalūs ir gražūs žmonės gyvena mūsų Lietuvoje.

Viena tokių originalių idėjų kilo Adakavo kaimo (Tauragės rajonas) gyventojams, kurie nusprendė Vasario 16-ąją paminėti trispalviais balionais ir vėliavomis išmargintų traktorių paradu. Traktorių riedėjo šešiolika, o ant pirmojo traktoriaus dideliais skaičiais trispalvės vėliavos fone buvo parašyta „100“. Vietos gyventoja Ilona Šaliutė sakė: „Gyvas vaizdas buvo neapsakomas! Ne vienas ašarą braukė. Net ir aš, nors nesu traktoriste“. „Idėjos autorius – Ignacas Laugalis. Organizatoriai – bendruomenės pirmininkė Lina Maraulienė, seniūnaitis Remigijus Maraulis, Tomas ir Kestas Remeikiai, traktorių vairuotojai, na, žodžiu, visa Adakavo kaimo bendruomenė“, – teigė Ilona. Štai tokį dvidešimties kilometrų žygį nuo Adakavo kaimo per aplinkinius kaimukus ir Skaudvilės miestelį suorganizavo Adakavo bendruomenės nariai.

Taip pat vienas iš originaliausių ir tikriausiai daug drąsos bei ryžto pareikalavusių projektų – Simono Dailidės inicijuotos septyniadešimties lie-



Filmo „Pelėdų kalnas“ premjera

tuvių maudynės Žaliųjų ežerų eketėje. Žaliųjų ežerų eketę išplovė pagal geografinės Lietuvos kontūrus, tačiau prieš šokant maudyti buvo garsiai ir vieningai sugiedotas Lietuvos himnas, o šalia skraidęs dronas fiksavo visą maudynių eigą. Nusimaudę lietuviai, tarp kurių buvo ir vaikų, vieningai apsikabinę dainavo „Su gimimo diena, Lietuva“ ir, vieni kitus apkabinę, nenuilsdami šypsojosi, sakydami, kad dabar jau joks gripas nebebus bausis ir kad dėl Lietuvos taip nardyti eketėje būtų galima visą žiemą.

Dar vienas nuostabios idėjos projektas buvo įgyvendintas „Small Planet Airlines“ iniciatyva. Visa lėktuvo kabina buvo išpuošta trispalviais kėdžių apmušalais, keleiviams išdalintos Lietuvos valstybės vėliavėlės ir kita šimtmečio atributika. O vakare iš vasario 15-osios į vasario 16-ąją bendrovė, sukvietusi



„Small Planet Airlines“ iniciatyva – skaičius 100 Lietuvos padangėje

savo darbuotojus, partnerius ir draugus, nusprendė surengti šimtmečio skrydį iš Palangos į Vilnių, kurio metu virš Lietuvos žemėlapiu galima buvo matyti simbolinę kompanijos lėktuvo išraižytą skaičių „100“. „Ši vasario 16-oji mūsų valstybei ypatinga – galima sakyti, tai šimtas Lietuvos gimtadienis. Džiaugiamės galėdami paminėti gražią šventę šiuo simboliu ir išskirtiniu skrydžiu – tai pirmasis tokio pobūdžio skrydis šalies istorijoje. ‘Šimtmečio’ skrydžiu norime palinkėti visiems šalies gyventojams laisvės pojūčio, ryžto siekti savo svajonių, kurti tokią šalį, kurioje gera gyventi ir švęsti, nes šiandien tikrai turime ką“, – mintimis po skrydžio dalijosi „Small Planet Airlines“ rinkodaros vadovas Simonas Bartkus.

Taip pat per šią šventę nepamiršti liko ir kino gurmanai, nes pasirodė ne tik Olego Surajevo filmas „Gražinti Nepriklausomybę“; būtent vasario 16-osios proga žiūrovai galėjo išvysti ir kito filmo „Pelėdų kalnas“ premjerą. Šis filmas nukelia į 1947–1953 metų Lietuvą, kai Antrojo pasaulinio karo chaosą ištvėrusi jaunoji karta, dabartiniai mūsų seneliai ar tėvai, turėjo rinktis tarp emigracijos, traukimosi į mišką ir prisitaikymo tuometinėje okupuotoje šalyje. Tai pasakojimas apie pasiaukojantį partizaninį žygį į Vakarus tam, kad būtų nunešta žinia laisvam pasauliui ir JAV kongresui apie Baltijos šalių nepriklausomybės siekį bei Kremliaus nusikaltimus. Kartu tai pasakojimas apie tuos, kurie maistavo tyliai, be ginklo, vildamiesi laimės, mylimojo ar mylimosios, oraus gyvenimo; kiti savo sudaužytų likimų fone pasidavė. Man taip pat teko garbė išvysti šį filmą ir galiu teigti, kad nors ir galima sakyti, kad filmas nebus visų „cup of tea“, bet mėgėjiškumo, ku-



Traktorių paradas Adakavo kaime

Atkelta iš 2 psl.

ris anksčiau buvo ypač matomas lietuviškuose kino filmuose, šiame labai mažai. Pats montažas ir filmo pateikimas, operatoriaus darbas, garso takelis tikrai yra verti visų dešimties balų ir tai yra vienas tų filmų, kuriuos matant atgimsta viltis, kad Lietuva ne tik jau stipriai pažengusi kino srityje, bet kartu ir sparčiai vesiasi užsienietiškus filmus, o ką ja kalbėti apie džiaugsmą išvysti nuolat į priekį žengiančią ir tobulėjančią savo šalį.

Savo idėjomis džiuginusių buvo daug daugiau nei galima išvardinti viename straipsnyje: vaikinių choras „Ąžuoliukas“ savo iniciatyva užtraukė patriotinę dainą troleibuse, nustebindamas nieko neįtariančius keleivius, Lietuvos policija, ugniagesiai ir greitosios pagalbos darbuotojai Rotušės aikštėje suformavo trispalvį skaičių 100; grožėjomės ir džiaugėmės trimis spalvomis nudažytais besmegeniais, merginų kasomis, vaikų piešiniais, močiučių meginiais, Lietuvos trispalvės spalvomis išmargintais leidais, šunų ir kačių antkakliais, automobiliais, viešuoju transportu, trispalvėmis lempomis pasidabinusiais istorinei Lietuvai svarbiais pastatais, tiltais, atidengtais naujais paminklais, trispalvėmis išdažytais žmonių veidais, balkonais, padengtais Lietuvos vėliavomis, laiko leidimu su savo artimaisiais, draugais ir piliečiais.

Kartais, kai vilties, atrod, yra nedaug, kai viskas, ką matome aplink, yra neigatyvu arba tiesiog reikalauja pokyčių, tokie renginiai kaip šis priverčia susimąstyti ir suprasti, kad tuos pokyčius turi įkūnyti ne valstybė, ne valdantieji, bet mes patys ir TIK mes patys. Vasario 16-osios minėjimas atskleidė, kad mūsų, lietuvių, pavergtų stiprios ir našios Lietuvos vizijos, yra tiek daug ir mes visi tokie gražūs ir skirtingi. Vasario 16-osios minėjimas sutelkė mus į vieną būrį ne tik atšvęsti šventės ir paminėti šalies jubiliejaus, bet kartu ir išnaudoti akimirkas, apsvarstant, kokia visgi mes esame tauta ir kas mus visus vienija. Vasario 16-osios šventė nenueis užmarštin, nes ji parodė, koks išdidus ir toks taurus visgi yra lietuvis ir kiek daug mes galime padaryti kartu. Vienybės, kurią šis renginys taip smarkiai sužadino mumyse, mes negalime pamiršti ir nuslopinti, šia vienybe, kuria dabar gyvas kiekvienas lietuvis, mes turime sutelkti ir panaudoti Lietuvos valstybės judėjimui tolyn. Į ateitį. Gražinti tai, ką esame skolingi savo kraštui. Už mus, lietuvius, ir už mūsų laisvę, kalbą, istoriją ir širdyje kaip niekad gyvą patriotizmą! □



Lietuvos ypatingojo archyvo parodos fragmentai.

A. Petraitytės nuotr.

Kelio Nepriklausomybės dokumentiniai liudijimai

Astrida Petraitytė

Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis pasitiktas, švęstas gausybe renginių (jie, galima tikėtis, sulig Vasario 16-ąja nesibaigs). Vieną jų bloką sudaro parodos, rengtos įvairių institucijų – dėkingiausia šiuo atžvilgiu archyvų ir didžiųjų bibliotekų situacija, gi jų fonduose glūdi nemaža istorinės medžiagos.

★ ★ ★

Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA) parengė skaudžių liudijimų parodą: „Sovietų valdžios represuoti 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai ir valstybės vadovai“. Regis, be jokių pristatymo iškilmių ant buvusių KGB rūmų (dabar, šalia kitų institucijų, čia ir LYA, ir Genocido aukų muziejus) radosi plakatai su kankinių nuotraukomis, biografinė informacija.

Štai sužinome: 1940 m. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, sovietų valdžios politinio teroro aukomis tapo 6 Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai (2 sušaudyti, 2 mirė kalėjime ar tremtyje), 6 Ministrų kabinėtų pirmininkai (2 sušaudyti, 3 mirė kalėjime ar tremtyje). Regime Petrą Klimą (signataras, diplomatas), Aleksandrą Stulginskį (signataras ir prezidentas), Donatą Malinauską (signataras), Augustiną Volde- marą (ministras pirmininkas), dar ne vieną sovietinės mėsmaalės traiškytą Lietuvos valstybės kūrėją...

Taip, įsisukus į šventinį šurmulį, prasminga bent akimirksniui atsigręžti ir į tragišką pirmosios nepriklausomybės baigtį, pasistengti suvokti šią Istorijos pamoką...

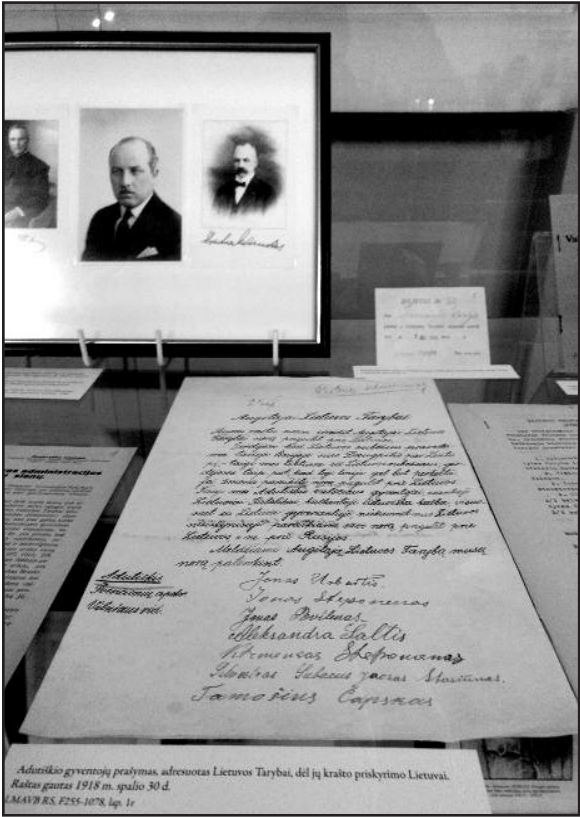
★ ★ ★

Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių biblioteka surengė ne tik parodą „Vasario 16-osios Lietuva: Nepriklausomos valstybės atkūrimas dokumentuose“, bet ir jos pristatymą visuomenei (02 13). Pasveikinti bibliotekos direktoriaus dr. Sigito Narbuto, pirmiausia išklausėme Vinco Mykoliaičio-Putino eilėraštinę „Regėjimas“, poeto parašytą 1918 m. Šv. Velykų proga; jį perskaitė Vytauto Didžiojo gimnazijos moksleiviai. Gal ne vieną iš gausaus būrio susirinkusiųjų bus priviliojęs programoje įrašytas prof. Liudas Mažylis – deja, Vasario 16-osios Nutarimo radėjas dėl ligos negalėjo atvykti. Bet tikrai visi praturtėjome išklausę dviejų istorikų – dr. Vilmos Bukaitės ir dr. Algimanto Kasparavičiaus – įžvalgų.

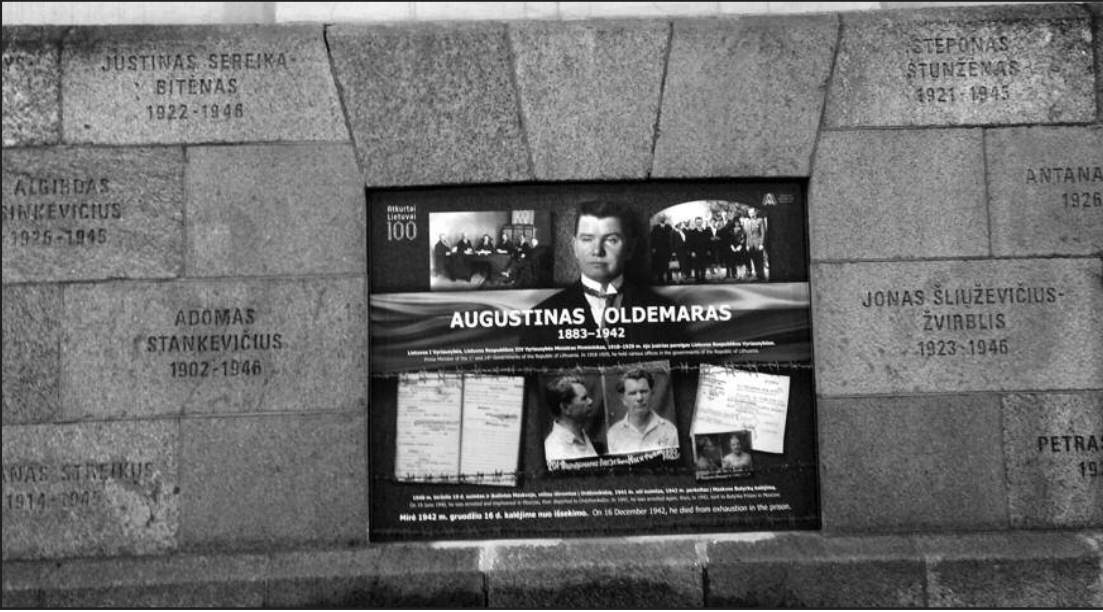
Bukaitė, savo mokslinę karjerą skirianti Vasario 16-osios akto signatarams (išleidusi veikalą apie Petrą Klimą, kitus veikėjus), ir šioje popietėje apžvelgė svarbiausius Lietuvos Tarybos dvidešimtuko veiklos momentus. Pažymėta: dauguma jų dalyvavę 1905 m. Didžiajame Seime, veikę Draugijoje nukentėjusiems nuo karo šelpti, vėliau įsijungę į Lietuvos mokslo draugiją. Žinia, buvę skirtingų politinių pažiūrų (bet vidiniai nesutarimai, laimei, galiausiai baigėsi vieningu sprendimu).

Kasparavičius savo kalba tarsi įtvirtino du „stulpus“ lietuvių tautinio sąmonėjimo kelyje: tai vyskupas Valančius (blaivybės sąjūdžio įkvėpėjas, knygnešystės, slaptų mokyklų lietuvių kalba organizatorius ir palaikytojas po 1864 m. spaudos draudimo) ir daktaras Jonas Basanavičius. Pastarasis suformulavęs lietuvių politinio savarankiškumo idėją, Lietuvos Tarybos narių paverstą kūnu. Beje, kalbėtojas pažymėjo, kad valstybingumo atkūrimo šimtmetį galėjome švęsti jau pernai gruodžio 11 d. Jo teigimu, Lietuvos Tarybos 1917 12 17 Deklaracija (kurioje dar pažymėti neperskiriami ryšiai su Vokietija) ir 1918 02 16 Nutarimas (atskiriantis Lietuvą nuo turėtų išpareigojimų) – tarsi dvi vieno dokumento dalys.

Parodą rengusi bibliotekos darbuotoja Rasa Sperskienė pasidalijo ir asmeniniais atradimais: ją labiausiai suintrigavę Mykolo Krupavičiaus už-



rašai, daryti pusmetį keliaujant po Lietuvą... Ji pakvietė klausytojus kartu su ja apžiūrėti parodą, prasidedančią vokiečių okupacijos Pirmojo pasaulinio karo metais liudijimais. Ekspozicijoje – ir chrestomatinė Lietuvos Tarybos narių nuotrauka, ir pirmąkart iš fondų iškeltos kai kurių mažiau žinomų veikėjų fotografijos (1917 m. rugsėjo 18– 22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje – kurioje Lietuvos Taryba ir išrinkta – dalyvių kun. Mykolo Rudzio ir mokytojo Prano Gineičio), ir vokiečių okupacinės valdžios sudarytas Lietuvos žemėlapis, ir Lietuvos Tarybos įvairioms institucijoms siųsti raštai, ir pan. – iki istorinio „Lietuvos aidų“ numerio, kuriame publikuojamas Vasario 16-osios Nutarimas. □





J. Miezlaišio fotografijose – prieškario Lietuvos gyvenimo akimirkos

ISTORINĖSE FOTOGRAFIJOSE – prieškario Lietuvos gyvenimo akimirkos

Algis Vaškevičius

Kaune, Istorinėje prezidentūroje pasitinkant Vasario 16-osios šventę buvo atidaryta ypatinga fotografijų paroda „Vyčiai“. Tai dabar jau pamiršto, bet buvusio garsaus ir žinomo prieškario Lietuvos fotožurnalisto Juliaus Miezlaišio darbai; daugelį jų labai gausiai į parodos atidarymą susirinkę kauniečiai ir miesto svečiai pamatė pirmą kartą.

Parodoje „Vyčiai“, kurią jos kuratorius fotografas Valentinas Juraitis vadina paroda apie smetoninę Lietuvą, pristatoma per 70 fotografijų. Visas jas parodos rengėjas skirsto į keletą temų – viena pagrindinių yra Lietuvos aviacijos gimimas, kai J. Miezlaišis fotografavo garsiusius lėktuvus ANBO (Antanas Nori Būti Ore), jų konstruktorius, Miezlaišio žemietį lakūną Antaną Gustaitį, taip pat aviatorių šventes, lėktuvų avarijas, lakūnų žūtis.

Fotografu J. Miezlaišis tapo tarnaudamas Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, buvo aviacijos puskarininkis, fotografas, pilotas, aktyvus „Kario“ žurnalo bendradarbis, todėl nenuostabu, kad didelę dalį jo darbų sudaro būtent šios tematikos nuotraukos.

Kita įdomi tema – žymūs Pirmosios Lietuvos Respublikos žmonės. Tai ir Prezidentas Antanas Smetona su savo žmona Sofija, ir generolas Stasys Raštikis, ir užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys bei kiti vyriausybių atstovai, rašytojai, dvasininkai, taip pat eiliniai Kauno miesto gyventojai.

J. Miezlaišis yra užfiksavęs ir nemažai istorinių Vilniaus gražinio Lietuvos kariuomenės nurodymu 1939 m. J. Miezlaišis filmavo ir fotografavo Lietuvos kariuomenės žygiavimą iš Kauno į Vilnių. Išlikusiose jo fotografijose matomos miestiečių sutikimo akimirkos, trispalvės iškėlimas Gedimino kalne Vilniuje ir kitos džiugios to meto akimirkos.

V. Juraičio nuomone, vertinant J. Miezlaišio kūrybą pirmiausia krenta į akis svarbios prieškario lietuviškos ikonos, užfiksuotos viešajame gyvenime. Tai Gedimino stulpai, Algir-



Parodos atidarymas sudomino daug žmonių

A. Vaškevičiaus nuotraukos

daičių dvigubi kryžiai, Vyčiai ant lėktuvų sparnų ir automobilių. Šių simbolių rodymas fotografijose, jų publikavimas spaudoje prisidėjo prie šių svarbių simbolių ikonizavimo viešajame gyvenime, o įtaigios fotografijos su tautiniais simboliais išryškino Lietuvos tapatumą.

Pasak parodos kuratoriaus, J. Miezlaišis buvo romantikas, padykęs aviatorius. Kai jis skrisdavo su užduotimi, pasukdavo pro gimtąją Marijampolę, numesdavo laiškėlį su kaspinėliu, skirtą širdies damai Marijonai Mažeikaitei, vėliau tapusiai jo žmona. Laiškėlis nuskrisdavo tiesiai į Kvietišio žemės mokyklos kiemą, o visiems būdavo daug džiaugsmo ir nustebimo. Kartais jis pats parskrisdavo namo, lėktuvus nusileisdavo tėviškės ganykloje, subėgdavo daugybę vaikų, šaukiančių „atskrido, atskrido!“. Apie tokius nuotykius sužinojusi karinė vadovybė jo nepagirdavo, bet didelių priekaištų neturėjo.

„Man labai džiugu, kad toks didelis žmonių būrys susirinko į šios parodos atidarymą, kad žmonėms įdomus tas laikotarpis. Juliaus Miezlaišio nuotraukos kalba pačios už save, jos liudija tą laikotarpį ir autoriaus požiūrį į to meto aplinkybes. Fotografas išties daug dirbo, paliko mums daug neįkainojamų kadrų, jis buvo ir fotomėgėjų sąjungos išdininkas.

Žinant istorines aplinkybes, nenuostabu, kad J. Miezlaišio likimas susiklostė tragiškai, kad jam teko būti liudininku, kai Lietuvos aviacija, visa kariuomenė pateko į svetimų ran-



Parodos plakatas.

kas, kai dėl jo buvusio darbo šeima pateko į Sibirą, buvo sukurpta byla. Labai džiaugiuosi, kad atidaryme dalyvauja ir jo sūnūs Gvidas bei Valentinas”, – sakė V. Juraitis.

Jis taip pat džiaugėsi, kad Lietuvos kultūros tarybos paremtą parodą padėjo rengti įvairūs Lietuvos muziejai, pasidalinę savo fondais, taip pat privatūs asmenys. Pats V. Juraitis taip pat turi išsaugojęs nemažai įdomių J. Miezlaišio kurtų fotografijų.

„Mano tėvas labai mėgo savo darbą ir fotografiją, dėl kurios ir nemažai nukentėjo. Dar 1928 metais jis išstojo į savanorius, o patys laimingiausi jam buvo 1930–1940 metai, kai dirbo mėgiamą darbą, skraidė, kūrė, 1938-ųjų

Vasario 16-osios proga buvo apdovanotas LDK Gedimino trečio laipsnio medaliu, o dar po metų parodoje Italijoje, Romoje gavo sidabro medalį už aviacijos nuotraukas.

Gaila, kad po Lietuvos okupacijos visas žlugo, tėvas buvo areštuotas, jam sukurpta byla. Gyvenome nuolatinėje baimėje, teko 22 kartus pakeisti gyvenamąją vietą, kol vėl sugrįžome į gimtąją sodybą, visai šeimai buvo lemta iškęsti daug vargų ir sunkumų”, – prisiminė parodos atidaryme Gvidas Miezlaišis.

Lietuvos fotomenininkų sąjungos pirmininkas Gintaras Česonis taip pat džiaugėsi, kad iš užmaršties prikeliami fotografai, kažkada buvę jaunos valstybės metraštininkai, kad entuziastų dėka šiandien galime matyti jų darbus ir sugrįžti į tuos laikus.

„Fotografija užima ypatingą vietą pasakojant Lietuvos istoriją, o mes turime ypatingą fotografijos mokyklą, turime puikų palikimą, su kuriuo dar reikia dirbti ir dirbti”, – pastebėjo jis.

Kauną Lietuvos aviacijos sostine vadinęs Lietuvos aviacijos muziejaus direktorius Remigijus Jankauskas taip pat neslėpė džiaugsmo, kad galima pamatyti puikias prieškarinės Lietuvos fotografijas, liudijančias apie to meto Nepriklausomos Lietuvos aviaciją, kariuomenę, atspindinčias begalinį patriotizmą ir tėvynės meilę.

Anot V. Juraičio, šiandien dauguma J. Miezlaišio fotografijų yra ypač vertingos savo dokumentiškumu, laikmečio dvasios perteikimu. Smetoniškos Lietuvos autoritarizmo požymiai, plakatų fasadiškumas ir paradai, mitingų vaizdai, bylojantys apie artėjančio Antrojo pasaulinio karo audrą yra išties gausiai užfiksuoti šiose fotografijose. Šalia fotografų V. Augustino, Iz. Girčio, S. Kolupailos, M. Truso, P. Babicko darbų jo įnašas į dokumentinės fotografijos, fotožurnalistikos plėtotę yra išties svarus. Iš viso yra išlikę per 500 šio autoriaus fotografijų.

Būtent dabar, pažymint Lietuvos atkūrimo 100-metį gerokai pamiršta J. Miezlaišio kūryba deramai užpildo baltuojančias dėmes mūsų kultūros istorijoje. Iš Kauno paroda vėliau keliaus į Vilnių, Marijampolę, Ukmergę ir kitus miestus. □

Aldona Ruseckaitė

Dūžtančios formos

Iš knygos apie Vytauto Mačernio gyvenimą, kūrybą, meilę ir mirtį

LITERATŪRINIS DIENORAŠTIS (1)

Žiemos atostogos. Šventųjų Kalėdų rytas Šarnelėje. 1940 metų gruodžio dvidešimt penktoji diena. Mačernių šeimyna sugrįžo iš Žemaičių Kalvarijos bažnyčios, važiavo rogėmis, laukuose daug sniego, spaudžia šaltukas, arkliams prie pakinktų pritvirtinti skambalėliai, kurie švelniai ciksi, kituose keliuose taip pat girdėti važiuojančiųjų garsai. Šviesu, romantiška. Vytautas sėdi atbulas rogėse, prie jo prisiglaudusi sesutė Valerija, važnyčioja brolis Vladas, šalia jo šiltai apsitūlojusi mama Elzbieta. Namuose greitai visi sėda prie stalo, valgį paruošė iš vakaro, o žąsį šįryt iškepė tarnaitė. Leonas tylus, pavalgė, atsisotęs padėkojo už gardų maistą ir įlindo į savo kambarėlį. Vėliau išeis į laukus pabraidyti po sniegą.

Pirmosios studentiškos atostogos, grįždamas namo, vaikinai parsivežė keletą knygų įvairiomis kalbomis, nori jas skaityti, tobulinti kalbų mokėjimą. Šiandieną atsiverčia Jameso Joyce'o *Ulisą*. Po ranka turi rusvais viršeliais storą sąsiuvinį, į kurį jau keli lapai prirašyti angliškų-lietuviškų žodžių, o vieno lapo viduryje užrašyta: 1940-XII-25. Trečią dieną (Kalėdos) *Ulysses* by James Joyce.

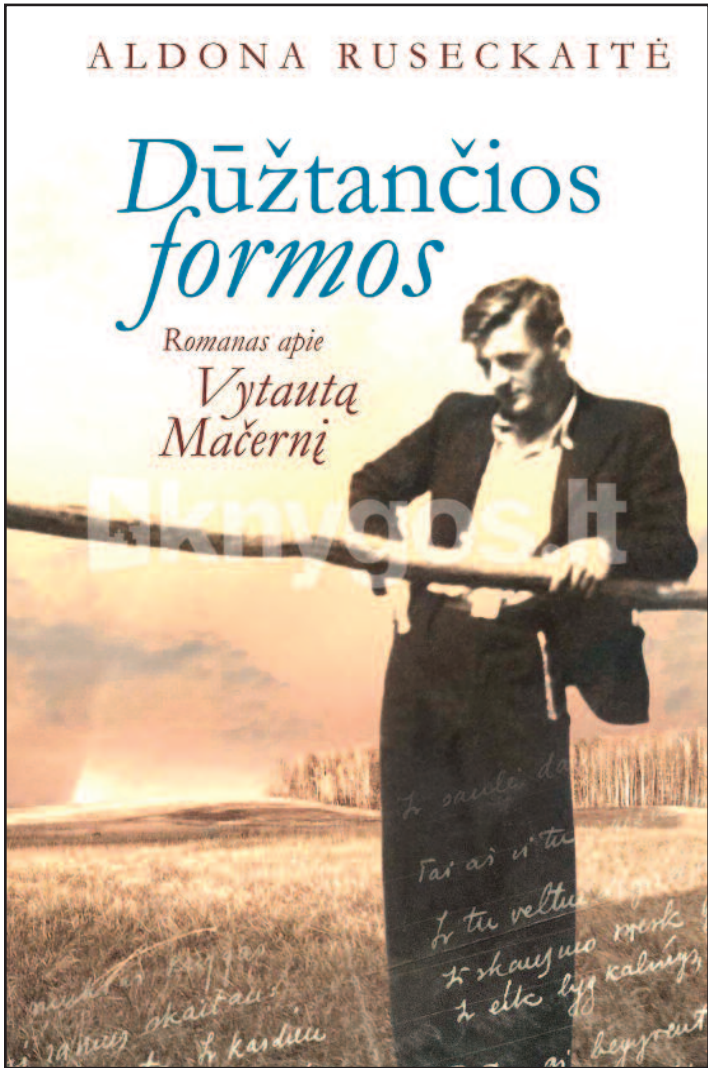
Sąsiuvinį ant viršelio pavadinęs *Literatūrinis dienoraštis*. Tikriausiai tokių dienoraščių buvo daugiau, išliko tik šis vienas. *Ulisas*. Sunkus kūrinys, devyniolikmetis Vytautas jį skaito anglų kalba, konspektuoja, trumpai užrašo turinį. Retsykiais pacituoja kokį dialogą. Čia pat pasižymi keletą naujų žodžių: angliškas brūkšnelis lietuviškas – *thud* – *gausmas*, *itching* – *niežėjimas*... *Visa istorija juda link vieno didelio tikslo, link Dievo triumfo* – užrašęs iš *Ulis*o. Ar pats Mačernis tuo tikėjo? Ar abejojo? Antrosios Kalėdų dienos skaitymas pradėtas vėl anglų-lietuvių žodžiais: *lantern* – *žibintuvas*, *pigeon* – *karvelis*... Aštuonios eilutės žodžių, toliau romaną konspektuoja. Ir gruodžio dvidešimt septintoji taip pat užimta skaitymu. Romano laidotuvių scenos. Žmogaus namas – karstas. Vytautui šis namas bus kiek per mažas, teks susispausti... Ir kita diena – tas pats. O štai gruodžio dvidešimt devintosios rytmetį, sekmadienį, Mačernis vėl rogėmis išvažiuoja į Žemaičių Kalvarijos bažnyčią, po Mišių būrį bičiulių Paulius Jurkus pakviečia į svečius pas savo mamą. Pasivašinėję ima ginčytis, diskutuoti. Vytautas ištraukia su įspūdžiais iš *Ulis*o, užverda temos apie literatūrą, tikėjimą, draugystę, visi išsiskirsto tik po kelių valandų. Mačernis jaučiasi nuo kalbų išsekęs, važiuodamas namo vis dar ginčijasi mintyse, paskui pajunta, kad prieštarauja pats sau. Pradeda pustyti. Sužvarbo, grįžęs geria arbatą ir vėl atsiverčia *Ulisą*, tačiau kol kas neskaito, žiūri pro apšarmojusio lango kraštą į juodas išsiraičiusias obelų šakas, į straksinčias prie duonos trupinėlių zylutes, jaučia, kad norėtų parašyti eilėraštį, bet eilučių galvoje nėra... Tuomet į *Literatūrinį dienoraštį* užrašo savo mintis – *Mažas kalbėjimas arba visiškas nekalbėjimas gamina aukštą sielos įtampą. Tai patyriau šiandien. Kai išsiiplepi, lengviau pasidaro*... Čia, namuose, Vytautas ne daug kalba – persimeta žodžiu kitu su mama, vis susikerta su broliu Vladu, tačiau į barnius nesileidžia, negadina sau nervų. Linksmiausia ir triukš-

mingiausia būna vakarais, kai jau temsta, dar lempos nedega, dar prieblanda, bet tuoj viską apgobs tamsa, tuomet pas Vytautą susirenka mažyliai broliai, sesė Valerija ir ima dūkti – vyresnėlis dainuoja lietuviškai arba angliškai, deklamuoja, šoka ratu, paskui rimtai nusiteikęs sako: vaikai, reikia skaityti daug knygų, kad viską žinotute, būtute protingi, knyga kaip duona, jeigu nukrito ant žemės – reikia pakelti ir pabučiuoti, aš visada taip darau... Mažieji kol kas tokių sudėtingų dalykų nesupranta, bet su šituo broliu jiems labai smagu, nes vyriausias – Vladas – su vaikais neužsiima, dažnai būna piktas, o Vytukas labai geras, švelnus, juos apsikabina, pamyluoja. Tačiau praeina valanda, laikas degti lempą, ir brolis liepia vaikiukams bėgti žaisti kitur. Likęs vienas tęsia pradėtą mintį: *O jei ilgai neplepėtumei, jaustum didelį dvasinį įtempimą. Tačiau įtempimą reiktų kur nors išliet. Beliktų imt plunksną, sėst ir rašyt. Jeigu aš ką parašysiu, tai bus dėka liežuvio suvaldymo*. Čia jau savikritika, niekada juk nebuvo plepus, nors nebuvo ir tylenis. Bičiulis Eugenijus Matuzevičius pamena, kaip Vilniuje jie, studentai, nueidavo į karčemėlę J. Basanavičiaus gatvėje, Vytautas ir alaus išgerdavo, ir daug kalbėdavo, jis galėjo apie viską diskutuoti, buvo labiausiai iš visų apsiskaitęs, tačiau kitų neužgoždavo. Tą sekmadienį į savo *Literatūrinį dienoraštį* dar užrašo: *Plepėjimas žmogų daro laimingą, gal geriau pasakius: gražina į vidutinį stovį, o šis lengviausiai panešamas*. Tačiau Vytautas visai netroško *vidutinio stovio*, juk laiškuose mylimajai rašė, kad, būdamas Šarnelėje, stengiasi save įtempti tarsi stygą... *Aš išnaudoju savo skausmą ir iš jo gaminu tai, ką nė iš ko nepagaminsi*... Tas gaminimas – eilėraščių rašymas – skausmingas ir sunkus. Kartais pats save kankina, tarsi *lašina savo kraują* ir tada gimsta kūryba. To sekmadienio užrašymas apie plepėjimą ir vidutinį stovį tėra nuotaikų akimirkos, kurios užplūsdavo Mačernį. Jis buvo užsispyręs ir darbštus, bet nuotaikos kartais jį įsiūbudavo lyg aud-



Vytauto Mačernio žodynėliai.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.



Aldona Ruseckaitė. Dūžtančios formos. Biografinis romanas. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2017

ringa jūra mažą laivelį – rodos, dar viena banga, ir jau nuskęsi, ir nieko baises...

Įrašęs sekmadienio popietės pamąstymus, deda ilgą brūkšnį ir užrašo – *Dabar prie „Ulysses“*. Menas turi atidengti mums idėjas, beformes dvasios esybes... *Ulisą* Vytautas skaito ir 1941 metų sausio pirmąją. Tą dieną perskaito nedaug, o baigdamas užrašo: *8 ir 9-toji Mozės knyga. Paslapčių paslaptis*. Sausio antrąją paskutinis *Ulis*o konspektas, trumputis, tik vienas rankraščio puslapis. Pabaigoje prierašėlis – *Labai puikiai sukomponuotas šitas skyrius*.

Viskas. Kelių dienų pertrauka, vėl *Literatūrinis dienoraštis* atverčiamas sausio aštuntą dieną, bet jau konspektuojama kita knyga – *Pjeras ir Žanas par Guy de Maupassant*. Prancūziška.

LITERATŪRINIS DIENORAŠTIS (2)

Fiodoras Dostojevskis. Vienas mylimiausių Mačernio rašytojų. Pasirenka *Brolius Karamazovus*. Nuo 1941 metų sausio dvyliktos dienos iki tų pačių metų balandžio vidurio Vytautas perskaitė romaną iki vienuoliktos knygos – tiek konspektų tilpo į šį storą rusvais viršeliais sąsiuvinį, romano pabaiga tikriausiai atsидūrė jau kitame sąsiuvinyje, kuris mūsų akių nepasiekė.

Jaunasis Mačernis žavėjosi didžiąja rusų literatūra ir ypač Levu Tolstojumi bei Fiodoru Dostojevskiu. Dar 1939 metų pavasarį, baigdamas Telšių gimnaziją, žaliu rašalu parašė referatą *Tolstojaus ir Dostojevskio menas*, kurį perskaitė gimnazijos literatų būrelyje, naudodamasis Dmitrijaus Merežkovskio veikalu *L. Tolstojus ir Dostojevskis*. Įdomus, *mačerniškas* yra šio rašinio įvadas. Moksleivis kelia klausimą – kodėl pasirinko *tokį* darbą? Ir pats bando atsakyti, nors iš pradžių prisipažįsta – nė pats nežinaš... Tačiau po to aiškina tarsi būtų visai subrendęs: Žmogus, darydamas ką nors, turi turėti tikslą... Betikslis gyvenimas, kalbėjimas ar pagaliau referato rašymas – negalimas. Aš turėjau tikslą įrodyti tai, kas man atrodo tikra ir teisinga. Tokia jau mano silpnybė.

Rankraščiai nedega, tačiau jie skęsta



Diskusijos „Lietuvių išeivijos paveldas“ dalyviai

Dalia Cidzikaitė

Kadaise rašytojas Michailas Bulgakovas rašė, kad rankraščiai nedega. Deja, realybė yra kitokia. Viena iš pagrindinių priežasčių sausio 26 dieną Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje surengti apskritojo stalo diskusiją „Lietuvių išeivijos paveldas“ buvo žinia apie prieš pusantrų metų Amerikos lietuvių kultūros archyvo (ALKA) Putnam, CT rūsius užtvindžiusį potvynį ir jau ne pirmą kartą nesugrąžinamai prarastus keletą šimtų vertingų Amerikos lietuvių rašytinio paveldo dokumentų. Lietuvos centrinio valstybės archyvo direktoriaus pavaduotojos Sigitos Baranauskienės teigimu, po paskutinio potvynio netekome penktadalio ALKA'oje saugoto archyvo. Kita vertus, susitikimas buvo gera proga ne tik apžvelgti užsienyje esančio lietuviško paveldo padėtį, įvardyti iššūkius ir problemas, bet ir pasidalyti nuveiktais ir dar tik planuojamais darbais šioje srityje.

Diskusijoje mintimis dalijosi Lietuvos vyriausiasis archyvaras Ramojus Kraujelis, projekto „Tikslas – Amerika“ vadovas Augustinas Žemaitis, Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus direktorius Arūnas Antanaitis, Vilniaus universiteto muziejaus direktorius Ramūnas Kondratas, LNB Dokumentinio paveldo tyrimų departamento Lituanistikos skyriaus vedėja Giedrė Milelytė-Japertienė.

Renginį pradėjo praėjusį rudenį įgyvendinto projekto „Tikslas – Amerika“ dalyvis ir vadovas A. Žemaitis,

kuris papasakojo apie 16 dienų trukusią kelionę po rytines Jungtines Amerikos Valstijas, lankant lietuviškas vietas (11-oje Amerikos valstijų aplankyta per 300 objektų), fiksuojant nykstantį nekilnojamąjį paveldą, klausantis vietos lietuvių pasakojimų (palkalbinta apie 200 žmonių). Pasak A. Žemaičio, kitos tautos mėgsta savo paveldą, taigi ir rūpinasi juo, keliauja jo pamatyti, lietuviai, deja, mažai žino apie savo paveldą užsienyje. Projekto vadovas, lietuvių paveldu už Lietuvos ribų besidomintis nuo 2012 metų, ištikinęs, kad jo projektas yra svarbus ne tik JAV lietuviams, bet ir pačiai Lietuvai. Jis tikisi, jog „Tikslas – Lietuva“, su kuriuo jau galima susipažinti interneto svetainėje (www.gabaleliai.lt), paskatins jį geriau pažinti ir saugoti ne tik JAV lietuvių, bet ir Lietuvos gyventojus. A. Žemaičio nuomone, privalu rasti naujų būdų, kaip išsaugoti svetur esantį lietuvių paveldą. Jo siūlymu, tai galėtų būti savanorystė ar turizmas.

Lietuvos vyriausiasis archyvaras Ramojus Kraujelis konstatavo, kad šiandien nėra tinkamų pajėgų lietuvių paveldui užsienyje aprašyti – „pacientas silpsta, mažėja žmonių, kurie gali skirti jėgų paveldo išsaugojimui, tvarkymui, aprašymui, todėl neretai pagalbos laukiama iš Lietuvos“. Jis paskatino projekto „Tikslas – Amerika“ dalyvių iniciatyva ir pasiūlė jį tęsti – ne tik Amerikoje, bet ir kitose šalyse, kuriose taip pat yra lietuviško paveldo.

Nors finansinių ir žmogiškųjų išteklių trūkumas jaučiamas ir Lietuvoje, ir išeivijoje, šis bei tas šioje srityje jau nuveikta. 2010–2011 metais su užsienio lietuviais buvo sudaryti bendri planai dėl išeivijos archyvų tvarkymo (planai tapo programos „Globali Lie-

tuva“ dalimi). Užsibrėžta identifikuoti ir aprašyti JAV, Australijos ir kitų šalių lietuvių paveldą. Čia daug darbo ir energijos idėjo JAV Lietuvių Bendruomenės Archyvų komiteto pirmininkė a. a. Dalė Lukienė ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Archyvų darbo grupės pirmininkė Daiva Barzdukienė. Nors kasmet iš „Globalios Lietuvos“ programos išeivių paveldo aprašymui ir tvarkymui sulaukiama vos 5 000 eurų, kiekvienais metais mažiausiai viena, o dažniausiai – dvi Lietuvos archyvų specialistų grupės vyksta skirtingomis kryptimis tyrinėti ir aprašyti lietuviško paveldo.

R. Kraujelis paminėjo naują tendenciją – į Lietuvą atkeliauja vis daugiau išeivijoje sukaupto rašytinio paveldo, neseniai didelė tokių dokumentų siunta Lietuvą pasiekė iš Australijos. Archyvarų pagalbos iš Lietuvos laukia Brazilijos, Rusijos lietuviai.

„Jei šiandien užsienio lietuviai pasakytų: imkit viską ir vežkitės į Lietuvą, mes nesame pasiruošę priimti – neturime tam galimybių“, – tikrosios padėties apie archyvų saugojimą Lietuvoje neslėpė Lietuvos vyriausiasis archyvaras. Todėl, pasak R. Kraujelio, kol yra galimybė lietuvišką paveldą išsaugoti ir panaudoti toje vietoje, kurioje jis buvo sukurtas, būtų gerai, jei jis ten ir liktų.

Lituanistikos tyrimo ir studijų centrui diskusijoje atstovavęs Arvydas Reneckis pabrėžė, kad LTSC yra vienas iš lietuvių stulpų Šiaurės Amerikoje. „Jei jis bus pajudintas, tai yra, jei iš jo bus išvežtas ten keletą dešimt-

tuvoje ir būti ten tol, kol užsienyje nebus sudarytos tinkamos archyvų saugojimo sąlygos.

Kaip tikrą sėkmės istoriją R. Kondratas paminėjo Susivienijimo Lietuvių Amerikoje archyvus – ten sudarytos ne tik tinkamos sąlygos juos laikyti, bet netrūksta ir savanorių. „Jei anksčiau buvo kalbama apie SLA archyvus rūsyje, kuriame nėra šviesos, šiandien SLA garsėja savo galerija, kurioje lankosi garsiausios Lietuvos menininkai“, – R. Kondrato mintims pritarė G. Milelytė-Japertienė. Žinoma, prie to prisidėjo ir tai, kad SLA „atrado“ ir prie šios organizacijos veiklos noriai prisijungė jaunoji lietuvių karta.

Diskusijai pasisukus į Lietuvoje saugomų išeivijos archyvų padėtį ir kai kurių iš jų neaiškia ateitį (pvz., dr. Kazio Pemkaus archyvą Klaipėdos universitete, pasigirdus kalboms apie šio universiteto galimą uždarymą, arba Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto archyvus, rekonstravus pastatą, kuriame jie buvo saugomi), Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus direktorius A. Antanaitis teigė, jog nors VDU Lietuvių išeivijos instituto padėtis nėra tokia bloga, kaip Klaipėdos universitete, ji nėra iš pačių geriausių. Jis neretai juokaudamas sako, jog anksčiau institute saugomų archyvų tvarkymas vyko už nedidelius pinigus arba tai atlikdavo doktorantas, kuris tyrinėjo, tvarkė ir apsigindavo disertaciją pasirinkta išeivijos tema. Tokia sistema – instituto sėkmės formulė – veikė apie 10 metų.



Renginyje apsilankė ir JAV lietuvis Raimundas Mieželis (k.). Šalia jo – Ramūnas Kondratas

mečių kauptas paveldas, bus nupjauta šaka, ant kurios sėdime. Nenorime tapti surinkimo punktais, kurie tik persiunčia medžiagą į Lietuvą, nors ten paveldas ir bus tinkamai saugomas“, – sakė centro atstovas. Jis pasiūlė, užuot skubėjus, padaryti vieną precedentą, kuris taptų pavyzdžiu kitiems mainams ir projektams. Viešėdamas Lietuvoje A. Reneckis pradėjo derybas su Lietuvos centriniu valstybės archyvu dėl LTSC saugomų vaizdo ir garso archyvų skaitmeninimo Lietuvoje. Pasak JAV lietuvių, panašiai kaip su Vokietijos archyvuose atrastu Vasario 16-osios aktu, LTSC galėtų Lietuvos centriniam valstybės archyvu ne atiduoti, o tik paskolinti filmo laikmeną, kuris, esant galimybei, jį galėtų suskaitmeninti.

Vilniaus universiteto muziejaus direktorius Ramūnas Kondratas neslėpė fakto, kad užsienyje esantis lietuvių paveldas išgyvena sunkius laikus: vienur susiduriama su neaiškia pastatų, kuriuose yra įsikūrę archyvai, ateitimi (pvz., LTSC) ar vietos stoka (pvz., Balzeko lietuvių kultūros muziejus Čikagoje), kitur sudarytos netinkamos dokumentų saugojimo sąlygos (jau anksčiau minėtas potvynis ALKA'oje). R. Kondrato nuomone, tie archyvai, kurie yra susiję su Lietuva ir jos žmonėmis, turėtų atsidurti Lie-

Deja, su aukštojo mokslo krize Lietuvoje, pradėjus mažėti doktorantų skaičiui ar tokių doktorantų išvis neatsirandant, veikla pradėjo stoti. Prie archyvo tvarkymo ir viešinimo sulėtėjimo prisidėjo ir pastato rekonstrukcija. Šiandien istoriniame pastate, kuriame pirmosios šalies nepriklausomybės metais buvo Užsienio reikalų ministerija, dalis anksčiau archyvų užimtų patalpų tapo viešomis erdvėmis. Archyvo veikla sustojo ir dėl archyvaro etato instituto nebuvimo. „Archyvų tvarkymas akademijoje neįeina į jokią universiteto veiklą“, – ironizavo A. Antanaitis. Vis dėlto, nepaisant nedėkingos dabartinės padėties, Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus direktorius nepraranda vilties – institutas gavo papildomas patalpas gretimame pastate, todėl jis tikisi, jog netrukus instituto archyvas ir vėl bus prieinamas visiems juo besidomintiems.

Visi renginio dalyviai pripažino privačios iniciatyvos būtinumą siekiant išsaugoti lietuvių paveldą užsienyje, nes asmeninis susidomėjimas paveldu siekia kur kas toliau nei mokama iniciatyva – projektas „Tikslas – Amerika“ yra puikus to įrodymas. Beje, projekto sumanytojai kitą savo kelionę planuoja į JAV Vidurio regioną. □



Projekto „Tikslas – Amerika“ dalyviai: Aistė ir Augustinas Žemaičiai. LNB nuotraukos

Vertybės Petro Babicko lyrikoje

Deimantė Žukauskienė

„Kai kas sakydavo, kad jis esąs 9 amatų žmogus: rašytojas, prozininkas, poetas, vaikų literatūros autorius (gavęs premiją), žurnalistas, fotografas, dailininkas, vienas iš filmavimo pradininkų, pagaliau istorinių vertybių kaupėjas¹.“ Petras Babickas, nepriklausomos Lietuvos rašytojas, dalyvavęs antitarybinėje veikloje ir už tai priverstas trauktis iš Lietuvos. Lietuvoje išleido eilėraščių rinkinius „Geltona ir juoda“ (1930), „Žmogus remontas“ (1934). Apie jo kūrybą nepriklausomoje Lietuvoje rašoma: „Didžiulę įtaką P. Babickui padarė XX a. trečiojo dešimtmečio avangardistų („Keturių vėjų“) radikalaus atsinaujinimo, konservatyvumo ir miesčioniškumo kritikos, formos eksperimentų užmojai. Moderniausių P. Babicko eilėraščių vaizdai ekspresyvūs, dinamiški, gyvenimo energija trykšta entuziastingais šūksniais, veiksmui, judėjimo įtampai sukurti pasitelkiami ryškūs ir konkretūs daiktavardžiai, įspūdingai skamba čia pat pasitelkti technikos garsažodžiai².“ Man Petras Babickas yra įdomus poetas ir įdomus žmogus. Dar įdomiau pasklaidyti skirtingų laikotarpių poeto kūrinius, kuriuose atsispindi savitos vertybių sistemos, kurios palaipsniui, įtakojant laikui, gyvenimo aplinkybėms vis kito.

Kas yra vertybė? Atsakyti vienareikšmiškai į šį klausimą yra praktiškai neįmanoma. Kiekvieną dieną mums yra siūlomi vis skirtingi apibrėžimai. „Vertybės yra laipsniška, objektyviai esanti ir idealiai būčiai priklausanči kokybė, kuri pagal savo viskam prasme teikiančią sudėtį yra vidujai susieta su tikrove, ypač su žmogumi, kuris ją realizuodamas tobulėja, kuria save su kultūra³.“ Tačiau visi tie apibrėžimai dažniausiai yra plokšti, todėl tenka rinktis savo matą arba remtis žinoma metodologija. Kokios vertybės ryškėja poetiniame tekste? Eilėraštyje vertybė dažniausiai tai, kas svarbu lyriniam aš ir taip pat, aišku, teksto autoriui. Vertybės išryškėja vidiniame eilėraščio klode. Poezija taip pat gali atspindėti visuomenei svarbių tiesų, verčių ieškojimus.

Mano pasirinktuose poezijos rinkiniuose išryškėja skirtingos vertybių sistemos. Petro Babicko nepriklausomos Lietuvos laikotarpio lyrikoje pastebimos estetinės vertybės, kurios yra artimos avangardui.

Žmogaus remontas

Gana! Skelbiame be apeliacijos:

Žmogui reikalingas remontas.

Sąmatoj: 1) grožis, 2) skaistumas, 3) gracija ir 4) prieš ištižimą bendras frontas⁴.

Autorius tarsi sviėdė pirštine klasikiniam lietuvių eilėraščiui, kuris dažnai atspindi agrarinės kultūros idealus, tradicijas, didingą istorinę atmintį. Autorius supriešina modernumą ir tradiciją. Jis sako, jog žmogui reikia remonto. Žmogui reikia keistis. Petro Babicko kalbėsena įsakmi, primenantį mitingų šūkius. Lyrinis „aš“ „skelbia karą“ žmogaus apsilėidimui, kovoja dėl tam tikrų estetinių vertybių.

Sekundės šimtinė

Gyvenimas skrieja greičiau negu vėjas!

Ką vėjas?! Kaip audra pašėlus!

Gyvenimas – alkanas foto mėgėjas,

Matas tik saulę ir šimtus šešėlių...

Eilėraštis „Sekundės šimtinė“ labai primena H. Radausko stilistiką. Tačiau tai greičiausiai švelnus pasiėaipymas iš modernaus eilėraščio. Iš pirmo žvilgsnio pavasario nuotaiką primenanti nuotaika siejama su dvasine žmogaus būseną. Tai yra neramumas, blaškymasis. Gyvenimas kaip vėjas, kaip audra. Avangardistų poezijoje dažnas vėjo,



Vienas pirmųjų Kauno radiofono vedėjų Petras Babickas savo kabinete



Unė Babickaitė-Graičiūnienė ir Petras Babickas

„padūkusios gamtos“ motyvai. P. Babickas iš futurizmo būtent ir perėmė greičio įvaizdžius (minėtą gyvybingo vėjo), energingą kalbėsena. „Gyvenimas – alkanas foto mėgėjas“ – ankstyvojoje Babicko lyrikoje pastebimi momentiniai tarsi fotoblyksniai (pats poetas labai mėgo fotografuoti ir knygas iliustruodavo savo fotografijomis), žaidimai spalvomis (fotografijos specifika). Įdomiai sintetinama fotografija, poezija.

Minia

Dažnai matydamas, kaip tvinsta miesto gatvės, norėdavau sušukt: Gana!

*Kaip lervos iš plyšio suskilusių sienų,
kaip žiurkių išalkusių gaujos rugienoj,
kaip purvo grasi dargana,
ropoja ir šypsos, prunkštądama raitos,
šnarėdama kojomis, ydom sukaitus,
mintą išsipuošus, minia purvina. –
Gana!*

Poeto lyrinis herojus – maištingas revoliucionierius, siekiantis perkurti pasaulį. Lyrikoje pasisakoma prieš buržuaziją, miesčioniją. Avangardistai, kaip ir lyrikas, mėgo akciją, skandalingus išsišokimus, žaidimą. Eilėraštyje jaučiama net šiek tiek agresijos. Kūrinyje neigiamas bet kokia idealizacija, tradicinis estetizavimas. Eilėraštyje įvedama šnekamoji kalba, tribūniška intonacija ir stačiokiškas tonas. Tačiau poetas siekia ne tiek sukrestti skaitytoją „antiestetiskais: vaizdais, palyginimais, o priversti jį pamąstyti paties teksto ir jo minčių prasmingumo klausimą, kitaip sakant, „paskaityti tarp eilučių.“ Moralinė problematika avangardinėje Petro Babicko lyrikoje niekada neišnyksta. Tokią au-

toriaus savirefleksiją grindžia numatomas poveikis, tam tikros poetikos koncepcijos. Tokia poezija mus stebina, skatina reaguoti, žadina budrumą, vaizduotę.

Petras Babickas šiuolaikiniam skaitytojui leidžia pajusti netikėtumo žaismo, metaforos žavesį, siekia prikelti iš apsnūdimo žmonių jausmus ir širdis. Eilėraščiuose daug dėmesio skiriama miesto kultūros ženklams (kas labai būdinga avangardistams). Neužbaigtumas, žaismė, deformuotas pasaulis, loginio mąstymo ir sintaksės atsisakymas, ryškios metaforos – Petro Babicko lyrikos pagrindas.

Įgriso jūsų skolintos svajonės:

„Būt ar nebūt“ palikite bedarbiams;

Tokius, kaip jūs, iš fronto išvaro

„Lietuviai, tai maža, dar maža...“

„Kada Europoj paseno jau „Dox'ai“

„ir šiaip visokie „Grafai Zeppelinai“,

„kad Lietuvoj dar žmonės

„važiuotų traukiniūkščiais, kūrenamais koku,

„ir viršum jų galvų dangus vis būtų plynas,

„be kolonijų, miestų ir oro salų...

„Ne! Tai ne naujoji Lietuva,

„tai tik dėžutė plepalų.

Petro Babicko estetinės vertybės labai artimos avangardistams. Autoriui svarbu žaidybiškumas. Poetas žaidžia kontekstu, žaidžia kalba, intertekstais, technikos, daugiabalsiais miesto gyvenimo vaizdais, jaučiama šmaikšti ironija. Autorius savotiškai angažuojasi į žaidimą. Petro Babicko lyrika – maištaujanti prieš tradicines gyvenimo normas. Tik jo maištas nėra kraštutinis anarchistinis kaip keturvėjininkų. Autorius savotiškai siekia pakeisti poezijos principus. Autoriui svarbi kūrybinė laisvė, išradingumas, gyvybingumas. Tai su kiekvienu eilėraščiu pastebima. Petrą Babicką galime vadinti moderniu estetu. Savo lyrika poetas siekia bendro estetinio maišto, tradicinių vertybių perkainavimo, visuotinio atsinaujinimo.

Pabaiga kitame numeryje

Šaltiniai:

1. Rašytoją Petrą Babicką prisimenant// Ignas Medzinskas // Draugas. – Chicago, 1992. – Spal. 31. P. 5

2. Petras Babickas www.tekstai.lt prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/tekstai/1-tekstai/171-babickas-petras-žiūrėta:2014-01-17>.

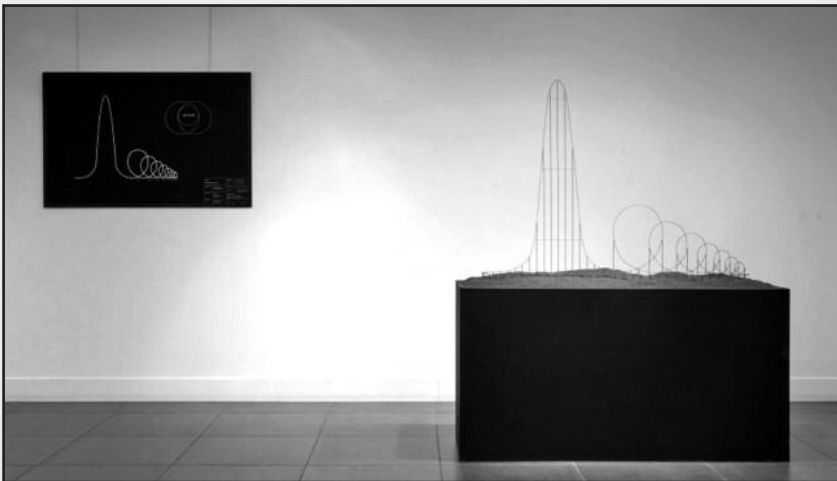
3. Lietuvių enciklopedija, XXXIII t. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953. P. 458

4. Babickas, Petras. Žmogaus remontas, leidėjas Unė Baye Graičiūnienė – Paris, Printed in Lithuania V. Atkočiūno sp. Kaune, Laisvės alėja 25. 1934.

Kultūros kronika



Vasario 14 d. Tel Avivo meno muziejaus koncertų salėje iškilmingai paminėtas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis. Paminėti šios ypatingos sukakties susirinko diplomatai, vietos kultūros, politikos ir verslo atstovai bei lietuvių ir žydų išeivių bendruomenės Izraelyje. Susirinkusiems svečiams koncertavo akordeonistas Martynas Levickis. Koncerto metu atlikėjas pristatė naujausią, Lietuvos 100-mečiui skirtą programą „Medžio siela“, sudarytą iš lietuviško folkloro ir moderniosios Baltijos šalių bei Skandinavijos muzikos. Tokią tematiką M. Levickis pasirinko neatsitiktinai – muzikantas rėmėsi medžio simbolizmu ir šventumu lietuviškame folklore bei pagoniškoje tradicijoje, taip pat ir savo vaikystės prisiminimais, kuomet aplinkiniai miškai įkvėpdavo vaikišką vaizduotę.



Vasario 6 d. „12 Star Gallery“ Londone buvo pristatyta Mildos Batakytės kuruota grupinė paroda „Coming to Terms with Sociotechnical Discrepancies“. Joje dalyvauja menininkai Glitchr (Laimonas Zakas), Robert Powell, Sisters from Another Mister (Milda Lemberkaitė nd Amelia Prazak), Julijonas Urbonas, Benjamin Westoby. M. Batakytės pristatyta grupinė paroda akcentuoja dėmesio stoką individui bei jo gyvenimo kokybei, priešpriešinamą dominuojančiai technologijai, kurios pagalba projektuojama ateitis ir ateities visuomenė. Parodos atidarymas sulaukė didelio susidomėjimo ir gausaus lankytojų būrio. „Coming to Terms with Sociotechnical Discrepancies“ paroda atsidūrė Artworks London „Top 5“ sąrašė tarp svarbiausių Londone vykstančių meno renginių vasario mėnesį.



Vasario 8 d. Sankt Peterburge, Šeremetjevo rūmuose, Valstybiniame teatro ir muzikos meno muziejuje iškilmingai atidaryta paroda „Mstislavo Dobužinskio Lietuva“. Parodoje pristatoma unikali M. Dobužinskio darbų kolekcija, surinkta iš trijų didžiausių Lietuvos muziejų – Dailės, Teatro, kino ir muzikos bei Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės, o taip pat iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rinkinių, Aleksandro Vasiljevo fondo bei privačios Mariaus Jankausko kolekcijos. Sankt Peterburge eksponuojami M. Dobužinskio darbai atskleidžia ne tik vieną paties menininko kūrybos periodą, bet ir vieną iš nuostabiausių Lietuvos istorijos tarpsnių, kurį M. Dobužinskis dokumentavo Vilniaus ir Kauno vaizdais, provincijos miestelių peizažais, dekoracijomis ir kostiumais Lietuvos Valstybės teatrui.

Vytautas Mačernis

Atkelta iš 5 psl.

Net ir blaškomas nuotaikų, jų mėtomas tai į pragarmę, tai į žvaigždes, nusiminęs ar liūdnas, viltingas ar ištuštėjęs, Vytautas Mačernis visada turėjo tikslą... Daug tikslų. Studijuodamas universitete, skaitė rusų klasikų, laiškė Sofijai Levo Tolstojaus *Aną Kareniną* labai išgyrė, siuntė jai knygas ir mokė skaityti: *Tu pasistebėk, kaip vykusiai aprašytos arklių lenktynės, ta nuotaika, pagaliau ta pati Ana, jos visa meilė su Vronskiu, vėliau jos pavvydas ir nusižudymas... Ir tik tas rašytojas didelis, kuris moka pasakyti bendrus dalykus... Skaitysi ir gėrėsis, užtikrinu. Tai reta knyga!*

Vytautas knygas skaitė tik originalo kalba, rusų klasikų taip pat, nors šiaip šios kalbos nemokėjo, tačiau pasiėmė žodyną ir kibo į *Broliaus Karamazovus*. Prieš pradėdamas vieną sausio sekmadienį šį kūrinių konspektuoti, skaitytojas pirmiausia išvertęs iš romano priešlapio Šventojo Rašto citatą: *Iš tikrųjų, iš tikrųjų sakau jums: jeigu kviečių grūdas, kritęs žemėn, nemirs, tai paliks vienas, o jeigu numirs – atneš daug vaisių. (Jonas, XII,24).* Vertimas ne itin tikslus. Vėliau šią citatą romane keletą kartų ištars vienuolis Zosima. Mačernis trumpai, bet tiksliai konspektuoja romano siužetą. Kartu šis *Literatūrinis dienoraštis* atskleidžia jaunojo tyrinėtojo šakojimąsi ir domėjimosi spektrą. Nei iš šio, nei iš to viename puslapyje įsiterpia vokiška dainelė apie meilę – iš kur ji staiga atsiranda? *Tyliai skamba mano dainos naktį tau / Tyloje ateik, meilute, Hani, pas mane... Ateik ir padaryk mane laimingą! Ateik, padaryk mane laimingą, padaryk!*

1941 metų sausio septynioliką dieną užrašomi pamąstymai apie patį Dostojevskį, nors romano dar perskaityta ne taip daug, tačiau asociacijų jau randasi. *Dostojevskis – keistas menininkas. Jį galėčiau pasiaiškinti sau tik tokiu palyginimu. Jo menas, tai pavasario dienos dangus, kur labai daug debesų, juodų, tamsių, pilkų. Bet jie visi bėga per dangų, nesustoja vietoj, kartais pro debesis ištrykšta spinduliai, apšviečia laukus... saulė mūsų laukiamu skaistumu pažiūri žemėn. <...> Į darželius atbėga vaikai ir susėdę žarsto kvepiančias dar drėgnas smilteles. Ir seka ilgas saulėtas pavakarys, visur taip šviesu ir jauku... taip gyva ir džiaugsminga... Vargu ar kas kada būtų taip suprato tamsųjį Dostojevskį. Šis didis rusų klasikas buvo labai artimas Vytautui Mačerniui. Dar aštuoniolikmetis, rašydamas tyrinėjimą apie Tolstojų ir Dostojevskį, pripažįsta pastarajam*

didelį dvasios artumą – *jis nuėjo dvasios keliu. Jis pirmasis analitikas to pasaulio, kuris mumyse atskirai gyvena ir turi savo kelius.* Vytautui suprantama kūrėjo vidinė kančia, jos draskymas, kūrybinis kraujavimas, sielos dualizmas, nuosmukis ir pakylėjimas. Šis rusų klasikas jam yra puikus psichoanalitikas, jo kūryba – *tikra raganų virtuvė...* Skaitydamas ir analizuodamas *Broliaus Karamazovus*, Mačernis semiasi stiprybės, išminties ir *raganų virtuvė* virsta ypatinga alchemiko dirbtuve. *Dostojevskio akys, tai pro kančios debesį žiūrindos akys; staiga jos nušvinta tokiu grožiu ir šviesa, jog išnyksta visi skausmo ūkai ir lieka deganti saulės šiluma: ir sušalęs taip puikiai toje saulėje jaučiasi.* Matyt, ta žiemos diena pakylėtai paveikė jaunąjį skaitytoją ir jo įsivaizdavimas iškilo gana šviesus. Mačernis dar neskaityęs *Penktosios knygos* skyriaus *Didysis inkvizitorius* – tos garsiosios, vėliau tiek filosofų tyrinėtos Dostojevskio legendos apie pasirodžiusį Kristų, pralaimėjusį, pabučiavusį didįjį Inkvizitorių, palikusi pasaulį be Dievo ir vėl išnykusį... Vytauto amžinas klausimas – *ne vien tik gyventi, bet kam gyventi* – iškyla šiame skyriuje ir palieka be atsako... Galbūt *Broliai Karamazovai* taip pat turėjo poetui įtakos, kai jis rinkosi diplominio darbo temą – *Kristus ir Nyčė*. Dostojevskis nieko apie Nietzsche nežinojo, tačiau pastarasis labai vertino ir skaitė šį rusų klasiką. Nietzsche yra prisipažinęs, jog šis rusų rašytojas yra vienintelis psichologas, iš kurio sugebėjau kažką išmokyti... Friedricho Nietzsche’s *Antikristas. Prakeikimas krikščionybei* išleistas 1895 metais. Krikščioniškoji moralė – *vergų moralė, Dievas mirė, Antžmogis stos valdyti pasaulį...* Apmaudu, kad Vytautas Mačernis nespėjo net pradėti savo diplominio darbo *Kristus ir Nyčė*. Kodėl jį pasirinko? Kokios dvejonės kamavo jaunąjį poetą? Kokias išvadas jis būtų padaręs? Neramiai 1943 metų vasarą studijavo Šarnelėje Nietzsche, buvo pasiryžęs visą jo kūrybą perskaityti. Be abejo, Vytautas norėjo parašyti ypatingą darbą, sugriauti beįsigalintį dvidešimtojo amžiaus paviršutiniškumą ir menkystę. *Pasaulio ribų nepraplėsimė, bet į gilumą, į subtilumą galime veržtis kiek tik norime...* Tikriausiai dauguma įvairių užrašų, literatūrinių dienoraščių, diplominio darbo tezių pradingo toje permirkusių rankraščių duobėje, virš kurios Šarnelėje rusų kaiviviai įsitaisė lauko virtuvę. Argi ne Antikristo užmačia, ar ne jo vilionės? *Didysis inkvizitorius* aiškino į žemę atėjusiam Kristui, jog yra trys jėgos žemėje, reikalingos silpnam šio laiko žmogui: *stebuklas, paslaptis ir autoritetas*. Kai pagalvoji – ne taip mažai. □

inter luna, ae, f ora, ae, f. nauta, ae, f. nu	tarp, mėnuoli, jūron pakraščys, jūrininkas ne	1. Tūtoas mēlu nuu et oranu Haliae suut nautae.	gyventojai saly jūron pakraščys jūrininkai.
1. Antuama est terra Europae. 2. Tūtoas Antuame sunt agricolae. 3. Antuā quon mītha est linguae. 4. Roma est patria litterarum latinā rum. 5. Viola est planta. 6. Nautae est magistra agricolārum. 7. Inter lunam et	lietuva yra šė mė jūro pr. gyventojai liė tuos yra žemdirbi. Raidi tartum tarnauti yra kalb. Roma yra tėvytė rašy lotyų. Žibuli yra augalas sauts yra molų toja žemdirbių. tarp mėnesi ir	laudare delere legere dudere luscima, ae, f. canto, cantare nuctu filva, ae, f. habito, are vita, ae, f. puella, ae, f. disco, ere aqua, ae, f.	ginti, nasikinti, okai tyti, klusyti, lakstikgala, gobiti, daruisti, naučia, miskai, gyventi, gyvenimas, mėgauti mokyti, vanduo,

Vytauto Mačernio lotynų kalbos žodynelis. Maironio lietuvių literatūros muziejaus nuotr.